

GÜRCÜ DİLİ ÇALIŞMALARI ve GÜRCİSTAN'IN DİL POLİTİKASI¹

Harun ÇİMKE²

THE GEORGIAN LANGUAGE STUDIES and LANGUAGE POLICY OF GEORGIA

Abstract

Georgian language, one of the oldest languages and 14 original alphabets in the world, is the official language of Georgia. Beside this, it has the feature of being a cornerstone, from past to now, to be a state. Georgian language and culture exist in their common language and ethnical structures. Georgian language, borrowing a lot of vocabularies from Ural-Altaic and Indo-European languages because of its geopolitical position and cultural exchanges, has been improving very rapid range in the fields of science, culture, education and modern intercommunication. The status of Georgian language has been determined as formal language of the country by Georgian Constitution. The governmental functions of Georgian language has been determined by a language committee running under Georgian Presidency. Researches have been done on Georgian language in the most parts of the world among which the most important Cartveology centers are located in Italy and Germany. The sensitiviy of Georgians who have shown deep sensibility for last two centuries has been commented as a strive to save Georgian language from the effects of the others. Georgia has taken concrete steps and been going taking such steps in favor of the minorities' learning Georgian language. It can be given as example among those that the representatives of the minorities are given opportunity to study one year of free Georgian education; the authority of Georgian language as the official language of the country is reinforced within all the institutions; the conflicts are resolved through Georgian language and by doing so the interaction among the communities in the country are provided. Even if it is said that the recent policies performed to make the Georgian language a genuine language of the state in real sense are partially successfull, it can be foreseen that much more serious steps will taken in accordance with the currents implementations and the information and experiences to be provided in the course of time.

Key Words: Georgian language, education, ethnicity, nations, communities.

I. Gürcücenin Oluşum Tarihine Genel Bir bakış

Tarih boyunca Güney Kafkasya, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında bulunan bölgede yaşayan Gürcü halkı, değişik millet ve topluluklar adı altında anılmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: İberi, Kolhi, Zani, Cani, Lazi, Svani, Kartli, Heri, Taohi, Meshi vs. Kimi tarihi ve arkeolojik verilere göre, Gürcüler söz konusu bölgede yaşayan ilk insanlar olarak kabul edilmektedir. Böylelikle Gürcü tarihi ve Gürcülerin ulusal bilinç ve kültürü de söz konusu mekânlarda oluşmuştur.³

Gürcü topluluklarını birleştirici özelliğe sahip Kartveli (Gürcü) kavramı ilk olarak XI. yüzyıldan itibaren tarih sahnesine çıkmıştır. Söz konusu kavramın kökünde Doğu Gürcistan'ın merkezi ovası manasına gelen "Kartli" bulunmaktadır. Bölgenin devletsel ve kültürel açıdan hemogonyaya fonksiyonu ülkenin ismini belirten kelimenin "de" köküne girerek belirleyici rol üstlenmiştir

---

¹ Bu makale, "UTEF-2020 kapsamında kullanılmak üzere" Karadeniz Araştırmaları • Güz 2015 • Sayı 47 • s.101-112'den alınmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Gürcü Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi harun.cimke@erdogan.edu.tr

³ Arabuli A., Gürcü Dili (Tarihi ve Bugünü), Gürcistan Kültürü, Çeviren: Harun Çimke, GİEV yay., Tiflis 2006, s. 269.

Bu dönem sonrası birçok fetih ve dağılma ile karşı karşıya kalan Gürcistan'da "Kartveli-Gürcü" kelimesinin birleştirici özelliği hiç bir zaman önemini yitirmemiştir⁴. Gürcüce, Gürcüler-Svanlar, Megrel-Lazlar dâhil olmak üzere içinde 30 kadar Kafkas Dil Ailesini etrafında toplayan İberya-Kafkas grubuna girmektedir. Bu gruba, Gürcücenin kendisi, Megrel-Lazca ve Svanca gibi diller girer. Gürcüce dışındaki diğer dillerin yazısı gelişmemiştir.⁵ Gürcüce; Kartli, Kahi, Hevsuri, Pşavi, Tuşi, Moxevi, Mtiul-Gudamakari gibi lehçelerden oluşmaktadır.⁶

İberya-Kafkas dilleri arasında Gürcüce en çok konuşulan dil olma özelliğine sahiptir. Tarihi kaynaklara göre, Gürcistan'ın altın yıllarını yaşadığı dönemlerde Gürcüce konuşan insan sayısı 12 milyona ulaşmaktaydı. Günümüzde ise yapılan bir araştırmaya göre Gürcüce konuşan insan sayısı 4 milyonu Gürcistan sınırları içerisinde olmak üzere toplamda 5 milyonu bulmaktadır.⁷

İberya-Kafkas dilleri arasında Gürcücenin tek alfabeye sahip dil olması ve günümüze kadar gelen eserlerin sadece Gürcüce olması, Gürcüceyi önemli kılan özelliklerin başında gelmektedir. Kafkas dilleri arasında yer alan Alban dil alfabesi günümüze kadar gelmeyi başaramamıştır⁸.

II. Gürcü Alfabeti

Dünyanın aktif 14 alfabesinden birisi olan Gürcüce alfabesi, "... tarih sahnesine çıkışından itibaren 3 ayrı devreden geçmiştir. Söz konusu devreleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. İki çizgili sistemden oluşan ve çizimlerin yuvarlak yapıya sahip olduğu Asomtavruli veya Mrglovani (yuvarlak) Alfabeti (5-9 y.y); 2. Dört çizimli yazılışı ve köşeli çizimiyle dikkat çeken Nushuri Alfabeti (9-11 y.y); 3. İki alfabenin geliştirilmiş türü olan ve 11. yüzyıldan günümüze kadar kullanıla gelen Mkhedruli (askeri) Alfabeti'dir.⁹

Bugün yaygın olarak kullanılan Gürcücenin fonetik sistemi 5 sesli 28 sessiz olmak üzere 33 göstergeden oluşmaktadır. 6 ünlü, 32 ünsüzden oluşan eski Gürcücedeki kilise alfabesi günümüzde kullanılmamaktadır. Gürcücede büyük küçük harf ayrımı görülmez. Bugünkü Gürcücede 5 sesli harf şunlardır: a, e, i, o, u.¹⁰

Devrelerine Göre Gürcü Alfabeti

---

⁴ Arabuli A., age., s. 270

⁵ Gamkrelidze, T., Kiknadze, Z., Şaduri, İ., Şengelia, N., Rekomendatsiebi (Enobriv Umstiresobata Datsvis Mimartulebit Enobriv Politikiş Şemuşavebisatvis), Tbilisi 2008, s. 622

⁶ Üstünyer İ., Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar, Kaknüs Yay., İstanbul 2010, s. 19

⁷ Arabuli A., age., s. 270.

⁸ Arabuli A., age., s. 270

⁹ Arabuli A., age., s. 270

¹⁰ Üstünyer İ., age., s. 17.

#	I	II	III	IV	V	VI	#	I	II	III	IV	V	VI
1	ᲀ	ᲁ	ᲂ	an	1	a	20	Გ	Დ	Ე	san	200	s
2	ᲄ	ᲅ	ᲆ	ban	2	b	21	Ა	Ბ	Გ	tar	300	t'
3	ᲇ	ᲈ	Ᲊ	gan	3	g	22	Ე	Ვ	Ზ	wie		
4	ᲊ	᲋	᲌	don	4	d	23	Დ	Ე	Ვ	un	400	u
5	᲍	᲎	᲏	en	5	e	24	Ვ	Ზ	Თ	phar	500	p
6	Ა	Ბ	Გ	vin	6	v	25	Თ	Ი	Კ	khar	600	k
7	Დ	Ე	Ვ	zen	7	z	26	᲎	᲏	Ა	ghan	700	gh
8	Თ	Ი	Კ	he	8		27	Ე	Ვ	Ზ	qar	800	q'
9	Მ	Ნ	Ო	tan	9	t	28	Კ	Ლ	Მ	shin	900	sh
10	Ჟ	Რ	Ს	in	10	i	29	Თ	Ი	Კ	chin	1000	ch
11	Ე	Ვ	Ზ	kan	20	k'	30	Გ	Დ	Ე	can	2000	ts
12	Თ	Ი	Კ	las	30	l	31	Თ	Ი	Კ	jil	3000	dz
13	Მ	Ნ	Ო	man	40	m	32	Ვ	Ზ	Თ	cil	4000	ts'
14	Თ	Ი	Კ	nar	50	n	33	Გ	Დ	Ე	char	5000	ch'
15	Მ	Ნ	Ო	je	60		34	Ვ	Ზ	Თ	xan	6000	kh
16	Დ	Ე	Ვ	on	70	o	35	Ე	Ვ	Ზ	xar	7000	
17	Ვ	Ზ	Თ	par	80	p'	36	Თ	Ი	Კ	jhan	8000	j
18	Ე	Ვ	Ზ	zhar	90	zh	37	Თ	Ი	Კ	hae	9000	h
19	Თ	Ი	Კ	rae	100	r	38	Ვ	Ზ	Თ	oh	10000	

11

Diğer Kuzey Kafkasya dillerinde olduğu gibi artikülasyon özelliklerine göre Gürcücede 3 tip ünsüz grubu bulunmaktadır:

1. Sosliler,
2. Dudak-diş ön dilliler,
3. Dudak-dudaklılar arka damaklılar.

Gürcü alfabesinin doğuşu ile ilgili birçok varsayım söz konusudur. Gürcü Alfabesinin köken sorununu ilk olarak 11. yüzyılda Gürcü tarihçi Leontiy Mroveli ortaya atmıştır. Mroveli, Gürcü alfabesinin oluşumunun Hıristiyanlık öncesi döneme ait olduğunu ileri sürmektedir.¹²

¹¹ I: Asomtavruli ("büyük") veya mrgvlovani (yuvarlak): en eski alfabe.

II: Nuskhuri ("küçük") veya Kutkhovani ("köşeli"), ayrıca Khutsuri ("kilise yazısı").

III: Mkhedruli ("seküler veya askeri yazı"): günümüz alfabesi. IV. Harflerin adları. V. Harflerin numara değerleri.

VI: Latin harfleri ile transkripsiyonu (Aktaran: Üstünyer İ., age., s. 220)

¹² Mroveli L., Tskhovreba Kartvel Mepeta: Kartlis Tskhovreba, Tbilisi 1955, s. 26.

Bu konuda bilim çevrelerinde önem gören iki tez söz konusudur: 1. Alfabenin kullanılmaya başlanması M.Ö. III yüzyılda hükümdarlık yapan Kral Parnavaz dönemine aittir.¹³; 2. Alfabe, Gürcülerin Hıristiyanlığı kabul etmeye başladığı dönemlere aittir.¹⁴ Alfabenin ortaya çıkışıyla ilgili bilim adamlarındaki fikir ayrılığının sebepleri arasında tarihi veriler ve yapılan araştırmalardaki bazı sonuçlarda ortak fikir birliğinin bulunmaması yatmaktadır. Gürcü Alfabeti'nin günümüze ulaşan örnekleri arasında Hıristiyanlık öncesi döneme ait hiçbir bulguya rastlanmamasına rağmen Filistin topraklarında yer alan Cvari (Haç) ve Bolnisi tapınaklarında yer alan eski dönemlere ait kitabelerde yuvarlak yazı sistemine rastlanması ilk tezi savunan bilim adamlarının kullandıkları en büyük arguman olarak göze çarpmaktadır.¹⁵

Gürcüce kendi içinde birkaç alfabe değiştirmiş olmasına rağmen 15. hatta 13. yy'da yazılan Gürcüce metni bugün bir üniversite öğrencisi kolayca anlayabilmektedir. Bu durum Gürcü dilinin ortografik uyumunda ve özelliklerinde köklü bir değişim olmamasıyla açıklanmaktadır. Büyük harflerin bulunmadığı Gürcü alfabesinde harflerin yazıldığı gibi okunması ve okunduğu gibi yazılması bu tezi desteklemektedir. Ayrıca kelime oluşumunda fonetik bir düzenin mevcut olması ve diftongların (ikili ünlü) ve türemiş harflerin kullanılıyor olması da önemlidir. Son olarak da dildeki ton ve aksanların tarihi kırılmalara uğramamış bir sisteme sahip olması bu tarihi sürekliliği sağlayan unsurlar arasında yer alır.¹⁶

Gürcücenin kökenine ait onlarca teori geliştirilmiştir. Bunlar daha ziyade Batılı dilbilimcilerin hipotezleridir. Alman Doğubilimci Bayer, Gürcüce ile eski Mısır dili arasında benzerlik kurar. Buna itiraz eden Alman Filozof Leibniz, Gürcüceyi Avrupa kökenli diller kategorisine dâhil eder. Aynı düşünceyi Kartvelolog Mari Brosse de paylaşır. Hipotezinin destekleyici örneklerini 1965'te Poalini'ye yazdığı mektupta sıralar. Ayrıca 1710'da yazdığı bir makalede Gürcücenin Ermenicenin ve Farsçanın aynı dillerden türediğini ileri sürer. Lorentso Yervas ise 1784'te yayınlanan Diller Kataloğu'nda Gürcüce ile Bas dili arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Gürcücenin kökenine ilişkin teoriler arasında onun Hitit ve Urartu dilleriyle akraba olduğuna dair teoriler de bulunmaktadır. Ayrıca, Gürcücenin Kafkas dilleriyle ilişkisi çok tartışılmış bu konuda değişik teoriler ileri sürülmüştür. Bazı dilbilimcilere göre, Gürcü alfabesi V. yüzyılda Ermeni alfabesi ile birlikte Aziz Mezrob (350-439) tarafından icat edilmiştir. Ancak bazı araştırmacılar, V. yüzyılda gelişmiş bir alfabenin varlığına işaret ederek, Gürcü alfabesinin Gürcü kralı Parnavaz tarafından MÖ. 3. yy'da bulunmuş olma olasılığının yüksek olduğunu kabul etmektedirler.¹⁷

III. Gürcücenin Şiveleri

Zaman içerisinde değişik süreçlerden geçen Gürcücenin şiveleri yönlere göre şöyle şekillenmiştir:

¹³ Cavahişvili'den Aktaran: Machavariani E., Kartuli Damtslerloba, Tbilisi 2008, s. 3

¹⁴ Gamgrelidze'den Aktaran: Machavariani E., Kartuli Damtslerloba, Tbilisi 2008, s. 3

¹⁵ Arabuli A., age., s. 269-270

¹⁶ Üstünyer İ., age., s. 15-16

¹⁷ Jorbenadze'den Aktaran: Üstünyer İ., age., s. 19-20

Doğu Şivesi: Kartluri, Kiziguri, İngiluri;

Batı Şiveleri: İmeruli, Leçhumuri;

Güney Şiveleri: Meshuri, Cavahuri, İmerheuli;

Kuzey Şiveleri: Raculi, Mokeuri, Mtiulur-Gudamagruli, Pşauri, Hevsuruli, Tuşuri.

Diğer bir şivede XVII yy'da İran'a göç eden Gürcüler tarafından oluşturulan Perindeuli şivesidir.¹⁸

Merkezi şiveler üzerine oluşan Gürcü edebî dili söz konusu süreci dengeli bir şekilde yürütmüş, doğal olarak ta merkeze uzak şivelere nazaran istikrarını muhafaza etmeyi başarmıştır. Ekonomik ve politik açıdan Gürcistan'ın başkentliğini yapan Tiflis ve Mtsheta'yı içinde bulunduran Kartli bölgesi şiveleri edebi Gürcücenin temellerini oluşturmaktadır.¹⁹

Gürcü edebi dilinin gelişmesi adına ünlü Gürcü yazarı ve devlet adamı İlya Cavcavadze'nin çalışmalarının önemi büyüktür. İlya Cavcavadze ve dönemdaş çalışma arkadaşları söz konusu gelenekleri devam ettirmiş ve genel manada edebi dilin demokratikleşme sürecini Şota Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Şovalye* adlı eserine, Sulhan Saba Orbeliani ve Davit Guramişvili'nin dil gelenekleri üzerine inşa etmişlerdir.²⁰

IV. Kurumlarda Gürcü Dili

Yeni edebi dilin oluşumu ve fonksiyonlarının genişlemesi adına 1918 yılında kurulan Tiflis İvane Cavahişvili Devlet Üniversitesi'nin önemi büyüktür. Kısa süre içerisinde eğitim ve bilimin değişik dallarında merkez konumuna gelen devlet üniversitesi, edebi dilin çağdaş seviyede gelişmesi adına büyük katkılar sağlamıştır.²¹ Tiflis dışında, Kutaisi Akaki Tsereteli, Batum Şota Rustaveli, Telavi İakop Gogebaşvili, Gori, Suhumi, Ahaltsihe vs. devlet üniversiteleri de Gürcü Dili ve Edebiyatı bölümünün gelişmesi adına önemli katkılar sağlamışlar ve günümüzde de söz konusu fonksiyonu yerine getirmeye devam etmektedirler.

Devlet üniversiteleri dışında 90'lı yılların sonlarından 2004 yılına kadar kısa bir süre faaliyet gösteren Gürcü Dil Kurumunun (Enis Sakhelmtsipo Palata) Gürcü dilinin korunması ve etnik grupların yaşadığı bölgelerde görev yapan eğitimcilerin yetiştirilmesi adına yapmış olduğu çalışmalar dikkate değerdir.

V. Gürcücenin Diğer Dillerle Etkileşimi

---

¹⁸ Arabuli A., age., s. 274.

¹⁹ Arabuli A., age., s. 273.

²⁰ Arabuli A., age., s. 274

²¹ Arabuli A., age., s. 274; Gogolaşvili İberiuI-Kavkasiuri Enatmetsniereba, *Kartuli Rogorts Sakhelmwipo* Ena, S. 37, Tbilisi 2009, s. 76.

Gürcüce, ülkenin gerek jeopolitik konumu gerekse geçirmiş olduğu zorunlu kültürel değişimlerden dolayı Hint-Avrupa dil ailelerine ait dillerin (Rusça, Farsça, Latince, Yunanca...), yanı sıra Ural-Altay dil ailesinden Türkçe ile de girmiş olduğu kültürel ilişkiler neticesinde bu dillerden birçok kelime almıştır. 1950'lerden başlayıp bu güne kadar Gürcüceye eklenen yeni kelime ve kavramları içeren Açıklamalı Gürcüce Sözlük (Kartuli Enis Ganmartebiti Leksikoni) incelendiğinde yabancı dillerden Gürcüceye geçmiş binlerce yabancı kelimeyi görmek mümkündür. Kartuli Enis Ganmartebiti Leksikoni'de 12.949 sözcük bulunmaktadır. Bu sayı, sözlüğün yazıldığı 18. yüzyılda Gürcücenin sözcük hazinesi açısından dünyanın zengin dillerinden biri olduğunun da göstergesidir.²²

VI. Edebi Metinler ve Dil İlişkisi

Gürcü dilinin edebi metinleri üzerindeki en büyük koruyucu etkiyi Şota Rustaveli'nin Vephistkaosani (Kaplan Postlu Şovalye) adlı eseri yapmıştır. Bunun en büyük delili ise Moğolların 13. yüzyılın ilk çeyreğindeki Gürcistan seferlerinde her tarafı talan etmelerine rağmen bu eserin bazı kısımlarının halk arasında dilden dile nakledilmesi, anlatı geleneği ile her evde paylaşılması sayesinde Moğol akınının Gürcü diline zarar vermemiş olmasıdır. Yaklaşık 300 yıl boyunca Gürcü dilinin muhafızlığını bu eserin yaptığını ileri sürmek mümkündür.²³ *Kaplan Postlu Şovalye*, taraftan bünyesinde eski Gürcücenin kendine has özelliklerini yansıtırken, diğer taraftan tarihi süreç içerisinde değişik nedenler sonucunda değişime uğrayan yeni dile ait unsurları da göz önüne sermektedir.²⁴

VII. Dünyada ve Türkiye'de Gürcüce Çalışmaları

Zengin içeriğe sahip Gürcüce, çağdaş haberleşme, eğitim, kültür ve bilim alanında çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Resmi devlet dili olarak Gürcücenin statüsü Gürcistan anayasası tarafından belirlenmiştir; Gürcücenin fonksiyonlarının devletsel yönü Gürcistan Devlet Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren dil komisyonu tarafından belirlenmektedir. Gürcü dilinin zengin tarihi kaynakları, gramatikal özellikleri hususunda araştırmalar Gürcistan Bilimler Akademisine bağlı dil bilimler enstitüsünde, devlet üniversitelerinde ve değişik enstitülerde yürütülmektedir. Yurt dışında bulunan Kartveloloji merkezlerinin antik çağlardan itibaren bu alanda faaliyet gösterdikleri dikkat çekici bir durumdur. Gürcistan hakkında ilk belgeler eski Yunan ve Romalı tarihçiler (Herodot, Aristotel, Strabon, Plinius, Tacitus, Apiales...) tarafından kaleme alınmıştır. Bu açıdan IV.-XV. yüzyıllarda çalışmalarda bulunan Bizanslı tarihçilerin belgeleri ve XIII.-XV. yüzyıllarda batılı gezginlerin Gürcistan'ın

---

²² Üstünyer İ., age., s. 23-24.

²³ Üstünyer İ., age., s.27

²⁴ Arabuli A., age., s. 274

muhteşem doğasıyla birlikte coğrafi özelliklerini, gelenek ve göreneklerini, zengin kültürel öğelerini de belirttikleri notları da çok büyük öneme sahiptir.²⁵ Bu dönemden sonra yurt dışındaki Kartveloju merkezlerindeki Gürcüce öğretimi ciddi anlamda gelişme göstermiştir. Dünyanın en eski dillerinden biri olarak kabul edilen Gürcüce, yabancılar tarafından daha büyük bir ilgi ile takip edilmeye başlar.

Gürcü dili üzerine yapılan araştırmalar Gürcistan dışında: Almanya, Amerika, Rusya, Fransa, İtalya, İngiltere, İspanya, İsveç, Norveç, Belçika, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Çin, Japonya gibi ülkelerde de sürdürülmektedir.²⁶

Yukarıda bahsi geçen Kartveloju merkezlerinden en önemlileri İtalya ve Almanya'da faaliyet göstermektedirler. Yurtdışındaki çağdaş Kartveloju merkezlerinden en uzun ve zengin geleneklere sahip olanları İtalya'daki kurumlar gösterilmektedir. Bilinen kaynaklara göre Avrupa ülkelerinden Gürcü dili, edebiyatı, alfabesi ve kültürü ile ilgilenen ilk ülke İtalya'dır. İtalyan misyonerlerin Gürcistan'a gelmesiyle önem kazanan çalışmalar XVII. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır.²⁷

Almanya'da faaliyet gösteren Kartveloju merkezleri yapmış oldukları çok yönlü faaliyetlerle ön plana çıkmaktadır. Almanya'da Gürcüce üzerine yapılan çalışmalar 17. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Günümüzde de çok büyük öneme sahip merkezleriyle Almanya bu alanda yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. Gürcistan'da kendi alanında önemli konuma sahip bilim adamlarıyla sürekli ortak projeler yapan Almanya Kartveloju merkezleri söz konusu projelere finansal katkı sağlamakta, Gürcü bilim adamlarını Almanya'da çalışmalar yapmaları hususunda desteklemektedir.²⁸

Sovyetler döneminde basılan süreli yayınlardan diğer yayın türlerine kadar birçok yayın türünde, Gürcücenin diğer cumhuriyetlerin dillerinden ayrıcalıklı bir konumda olduğu rakamlarla da ortaya konulmaktadır. 1984'te Sovyetlerde 225.915.800 miktarındaki toplam trajda 15.149 kitap basılmıştır. 15.149 kitaptan 1714'ü Gürcücedir. 15 Sovyet cumhuriyeti içinde Gürcistan'ın payına düşen oran diğer cumhuriyetlerle kıyaslandığında yaklaşık iki kattır.²⁹

Türkiye'deki Gürcüce üzerine yapılan akademik çalışmalar üniversite bağlamında 2006 yılında Kars Kafkas Üniversitesinde açılan Kafkas Dilleri Bölümüyle başlamıştır. Kafkas Üniversitesini, Ardahan, Rize Recep Tayyip Erdoğan, Artvin ve Düzce üniversiteleri takip etmiştir. Günümüz itibariyle Kars Kafkas, Artvin ve ek kontenjanla öğrenci alan Düzce Üniversiteleri aktif olarak Gürcüce öğretimini sürdüren kurumlardır. Söz konusu üniversitelerde Gürcü Dili ve Edebiyatı alanında eğitim alan öğrencilerin toplam sayısı 60 civarındadır. Türkiye'de bu alanda çalışan yeterli sayıda akademik personel bulunmamaktadır. Türkiye'deki Üniversitelerin Gürcüce ile ilgili bölümlerinde çalışan akademik personel daha çok Gürcistan vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu ise söz konusu alanın gelişmesinin önündeki ana sorunlardan birisini oluşturmaktadır.

---

²⁵ Saginadze R., Peikrişvili J., Çimke H., Gürcü Dili (Sesbilgisi-Biçimbilimi), STS Yayınları, Rize 2015, s. 42.

²⁶ Peikrişvili J., Kartuli Enis İstoria, Kutaisi 2006, s. 116-117

²⁷ Peikrişvili J., age., s. 117.

²⁸ Peikrişvili J., age., s. 120-121.

²⁹ Alpatov'dan aktaran: Üstünyer İ., age., s. 28.

VIII. Gürcülerde Dil Hassasiyeti

Gürcüler son iki yüzyıldır dillerine aşırı önem vermektedirler. Gürcülerin bu özeni, Gürcüceyi diğer dillerin “sultasından” kurtarma gayreti şeklinde yorumlanmakta ve kimlik oluşumunda dilin yadsınma önemi canlı tutulmaktadır. Bir yabancıнын Gürcüce bilmesi Gürcü kültürüne verdiği değer olarak algılanmaktadır.³⁰

19. yüzyıl Gürcü aydınlanmacılardan İlyá Cavcavadze (1837-1907) için de üç şey çok önemlidir: “Gürcüler ecdatlarından aldıkları üç şeyi korumuşlardır. Bunlar: dil, anavatan ve din’dir”³¹ Gürcücenin kutsallık sıralamasındaki yeri en başa yakındır. Bunu en iyi açıklayanda “İkinci Geliş Miti”dir. 10 yüzyılda yazılan ‘Şeref ve Övgü Gürcü Diline’ adlı el yazması Gürcücenin özel konumundan bahseder. Bu mite göre Hz. İsa ‘İkinci Geliş’ni Gürcistan’da Gürcüce ilan edecektir³²

Dillerine sahip çıkan her hareket ve kişiyi de hafızalarda yaşatan Gürcüler “Deda Ena” (Anadil) kitabının yazarı İakop Gogebaşvili’nin adının ülkenin değişik şehirlerindeki orta dereceli okullara (Haşuri’de 2 Nolu Okul), üniversitelere (Telavi’deki Devlet Üniversitesi’ne) vermişlerdir; onun eserleriyle aynı adı taşıyan bir parkı da (Deda Ena Parkı) başkent Tiflis’teki Kür/Kura nehrinin yanında açmışlar ve parkın girişine de Gürcücenin anısına bir heykel dikmişlerdir.³³

Gürcüler dili koruma konusundaki hassasiyetlerini değişik oranlarda her devir ve şartlarda ortaya koymuşlardır. Bunun en güzel örneğini, 14 Nisan 1978’de Sovyetler zamanında vermişlerdir. Kremlin Sarayı anayasada Gürcü dilinin devlet dili olma statüsü üzerinde bir değişiklik yapmak istediğinde, Gürcüler yaşlısıyla genciyle sokağa dökülerek tepkilerini ortaya koymuşlar ve Sovyet Birliği’ne karşı verilen dil mücadelesi kanlı bitmiştir. Bu mücadelenin verildiği 14 Nisan tarihi Gürcistan Ana Dili Günü olarak ilan edilmiştir.³⁴ 14 Nisan Ana Dili günü bugün de devletin bütün dairelerinde, özellikle eğitim müesseselerinde değişik faaliyetlerle kutlanmaktadır.

Sovyetler yıkılmadan önce Gürcistan’da iktidara gelen Zviad Gamsahurdia’nın “dil bir milletin tekilliğinin en derin ifadesi olduğu” gerçeğinden hareketle Temmuz 1991’de çıkardığı Gürcü vatandaşlığına ilişkin kanun, zorunlu Gürcüce bilgisini öngörmekteydi. Bunun yanında Gamsahurdiya’nın Gürcü kızlarının yabancılarla evlenmelerini ‘hoş görmeyen yaklaşımı’ ve millet idrakinin mihenk taşı olarak Gürcüceyi öne sürmesi, dilin sosyal hayattaki millet bilinci oluşturmadaki zaten var olan önemini daha da artırmıştır. Bu dönemdeki dil olgusu, Gürcüler arasında kültürel birikimin taşıyıcısı olma konumunu güçlendirmiştir. Bu bilinç sayesinde Gürcüler diğer cumhuriyetlerden önce davranarak, Sovyetlerin dağılmasıyla millettaşlarının eğitimi için 1991’de Moskova’da bir Gürcü okulu açmışlardır.³⁵

³⁰ Üstünyer İ., age., s. 27

³¹ Kiknadze’den aktaran: Üstünyer İ., age., s. 30.

³² Kartlis Tskhovreba’dan aktaran: Üstünyer İ., age., s. 30.

³³ Üstünyer İ., age., s. 30.

³⁴ Arabuli A., age., s. 275.

³⁵ Üstünyer İ., age., s. 28.

Sovyetler Gürcistan'ında resmi belgelerde egemen olan Rusça, 1991'de iktidara gelen Zviad Gamsahurdiya'nın dil-milliyetçilik telmihlerinin de etkisiyle büyük oranda yerini Gürcüceye bırakmıştır. Gürcüce, bundan sonra 'millet' dili olmuştur. Politik mahreçli dil-millet özdeşliğini kısa sürede benimseyen Gürcü halkı, Gürcüceyi birinci dil olarak günlük hayatta konuşmaya, resmi belgelerde onu kullanmaya başlamıştır. 1993'te Gürcücenin çok uluslu Gürcistan'da kullanım oranını kimi kaynaklar %71 olarak verirken; Rusça % 9, Ermenice % 7, Azerice % 6 oranında konuşma payına sahip diller olarak sıralandırılmıştır. Sovyet sonrası cumhuriyetlerin bazılarında hala aktif olarak kullanılan Rusça levhaların, cadde isimlerinin oranı bağımsızlık sonrası Gürcistan'da hızlı bir şekilde düşmüştür. Bu durum Ağustos 2008'deki savaş sonrası neredeyse sifıra yaklaşmış, üniversitelerin Rus Dili ve Edebiyatı bölümlerindeki öğrencilerin sayısı ciddi şekilde azalmıştır.³⁶ Ekim 2012'den sonra Rusça lehine bir artış gözlemlenmektedir.

IX. Gürcistan'da Dil Politikaları

Dil politikaları, ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal gelişimleri adına önemli bir statüye sahiptir. Bundan dolayıdır ki bütün ülkeler kendi dil politikalarını doğru eksenli seçip uygulamak isterler. Eski Sovyet geleneklerini kısmen de olsa devam ettiren Gürcistan'da Gürcüler dışında yaşayan milletlerin kendi dillerinde eğitim aldığı okullar bulunmaktadır. Söz konusu okullarda eğitim genel olarak kendi dillerinde yapılmaktadır.³⁷ Ana dillerinde eğitim, onlara kendi dillerinde eğitim almaları açısından faydalı gibi gözükse de yaşadıkları ülke insanıyla ortak bir dilde yetkin olamayışları nedeniyle toplumla adaptasyon sorunu yaşanmaktadır. Bu da azınlık unsurlarının devlet kurumlarındaki oranlarını düşürmektedir. Ortak bir dilin olmaması çoğu zaman aralarında yaşanan problemlerin ana kaynağını oluşturmaktadır. Merkezi şehirlerden uzakta, özellikle çoğunluğunu Azeri, Ermeni vs. vatandaşların yaşadığı bölgelerde liseyi bitiren öğrenciler, ilkokul birinci sınıftan itibaren Gürcüce eğitim almalarına rağmen Gürcüceye konuşma dili seviyesinde bile sahip olamamakta, üniversite eğitimlerini alabilmek için Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye vs. ülkelere gitmektedirler.

Gürcistan, azınlıkların Gürcüceyi öğrenmesi adına değişik adımlar atmış ve atmaktadır. "Gül Devrimi" sonrası süreçte azınlık temsilcilerine üniversitelerde bir yıl ücretsiz Gürcüce eğitim olanağı tanınmıştır. Yürütülen çalışmalarda, devlet dili olarak Gürcücenin bütün kurumlardan hâkimiyetinin pekişmesi ve Gürcistan'da yaşayan bütün toplumların etkileşiminin Gürcüce üzerinden sağlanarak uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Tarihten beri birçok dilin konuşulduğu Gürcistan'ın bu zenginliği kontrol altına alması ve çoğu zaman uyuşmazlıkların nedeni olarak gösterilen sorunun çözüme bağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu açıdan Gürcistan'ın dil politikalarını iki başlık altında ele almamız mümkündür:

---

³⁶ Üstünyer İ., age., s. 32.

³⁷ Gabunia K., Odzeli M., Tabatadze Ş., Rekomendatsiebi (Enobriv Umtsiresobata Datsvis Mimartulebit Enobriv Politikis Şemuşavebisatvis), Tbilisi 2008, s. 3.

1) Devlet dilinin statüsünün güçlendirilmesi: Değişik dönemlerde kabul edilen kanun maddeleri de Gürcüenin etkisinin artırılması ve toplumda kabul görmesini öngörmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Gürcistan anayasasının 8. maddesine göre Gürcistan'ın devlet dili Gürcücedir. 85. maddenin ikinci noktasına göre ise devlet dairelerinde geçerli olan tek dil Gürcücedir ve Gürcüce bilmeyen şahıslara tercüman tahsis edilir. Gürcistan Parlamentosunda geçerli tek dil Gürcücedir. Devlet dairelerinde önceden çalışmaya başlayıp da anayasanın değişimi sonrası Gürcüce bilmeyenler devlet dairelerinde çalışma haklarını kaybetmektedirler. Aynı şekilde yasalar Gürcü televizyonlarındaki reklamların Gürcüce olmasını düzenlemektedir.

2) Etnik grupların konuştukları dillerin korunması: Anayasanın 38. maddesi doğrultusunda Gürcistan'da yaşayan bütün etnik gruplar uluslar arası kabul görmüş prensipler ve normlara göre her türlü baskıdan uzak, tamamen bağımsız olarak kültürünü geliştirebilir, özel ve sosyal yaşamda ana dilini kullanabilir. Gürcistan anayasasının birçok maddesiyle söz konusu toplulukların hakları devlet garantisi altına alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 1. Mahkeme sürecinde davacı veya davalıların Gürcüceyi bilmemesi durumunda anayasanın 17. ve 94. maddesi gereğince mahkeme tercüman atar ve bütün masraflarını karşılar; Gürcistan anayasasının 297. maddesi uyarınca devlet yetkililerinin suçlunun veya şüphelinin devlet dilini bilmediğini tespit etmesi üzerine soruşturmayı tercüman vasıtasıyla yürütür ve belgelerin hepsinin şahsın ana diline çevrilerek ona verilmesi sağlanır; etnik gruplarla ilgili kanun maddesi gereğince ilköğretimden başlayarak üniversite dâhil özel eğitim müessesesi açma hakkına sahiptirler; devlet televizyonunda Azerice, Ermenice, Rusça vb. dillerde yayınlar yapıyor olmasına rağmen, etnik grupların yaşadığı bölgelerle sınırlı kalmak şartıyla kendi dillerinde yayın yapabilecekleri televizyon ve radyo kanalı açma hakkına sahiptirler, 2003 yılında yapılan seçim kanununun 53. maddesine göre seçim bültenleri yöre halkının anlayacakları dillerde yapılabilen ve 2006 yılının seçim kanununda yapılan değişiklik sonucunda 1293 maddenin 51. fıkrası doğrultusunda seçim listeleri yöre halkının kullandığı dilde hazırlanabilmektedir vs.³⁸

Gürcüenin bütün okullarda zorunlu dil olarak okutulması ve üniversitelere giriş sınavının sadece Gürcüce olmasına ilişkin kanun, Kasım 1988'de ve Ağustos 1999'da çıkarılmıştır. Bu yasayla beraber Gürcistan içindeki azınlıkların dil bağlamında memnuniyetsizlikleri ortaya çıkmışsa da bu sorun sonradan çıkarılan çok dilli giriş sınav yönetmelikleriyle giderilmiştir.³⁹

Bünyesinde birçok topluluğu barındıran Gürcistan'da çok eski dönemlerden beri iletişim sağlanması için birden fazla dil kullanılıyordu. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Bu nedenle sadece ana dilin geliştirilmesi ve korunması adına yapılacak dil politikalarının başarılı olacağı düşünülemez. Gürcistan'da son yıllarda gerçekleştirilen dil politikaları, değişik etnik grupların daha fazla yabancılaşmaması ve onlarla yaşanan değişik problemlerin ortadan kaldırılmasına ve iletişimin sağlanmasına hizmet etmektedir. Yukarıda bahsi geçen dil politikalar dışında 2009 yılından itibaren Gürcistan hükümeti tarafından seçilen 40 pilot okulda yaygınlaştırılmaya çalışılan çok dilli eğitime büyük önem verilmektedir. Böylelikle eğitim çağındaki gençlerin hem becerilerinin geliştirilmesi, her iki

³⁸ Gabunia K., Odzeli M., Tabatadze Ş., age., s. 16-32.

³⁹ Hewitt'ten aktaran: Üstünyer İ., age., s. 29.

dilde de uygun eğitim almaları, Gürcü toplumuyla iletişimlerinin sağlanması hem de söz konusu etnik gruplarının kültür ve dillerini unutarak asimile olma korkusunu ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.⁴⁰

Çok dilli eğitimin olumlu yanlarının olduğu gibi olumsuz yanlarının da olabileceğine dikkat çeken Gürcü uzmanlar, istenilen optimâl hedefe ulaşılması için bazı faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Çok dilli eğitimin yaygınlaştırılmasının düşünüldüğü bölgelerde söz konusu etnik toplulukların gelenek-görenek, yaşam tarzları ve değişik özellikleri; ülkenin içinde bulunduğu sosyo-politik faktörler; bu alanda tecrübesi olan ülkelerin tecrübelerinden faydalanmak; somut bölge ve okulların ihtiyaçları; Çocukların psikolojik durumları ve yaşları; maddi ve teknik imkânların hazırlanması gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.⁴¹

Ayrıca, Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı söz konusu sorunların ortadan kaldırılması adına birçok önemli çalışmaya imza atmıştır, bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Ana dil olarak ve yabancı dil olarak Gürcücenin daha iyi öğretilmesi adına yeni standartlar belirlenmiştir;
2. Etnik topluluklar için yeni kitapların hazırlanmış, devlet dilinin öğretilmesini amaçlayan program yürürlüğe konulmuş ve bu çalışmaların ilk verimi 5 setten oluşan "Tavtavi"- Başak kitapları hazırlanmıştır;
3. BM'nin katkılarıyla bölgede görev yapan Gürcü Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin gelişim seminerleri düzenlenmiştir;
4. Gürcü Dili ve Edebiyatı öğretmenleri için eğitim metodolojisini içeren kitaplar basılarak ücretsiz dağıtılmıştır;

Liseyi bitirerek üniversitede okumak isteyen öğrencilerin üniversite sınavını kazanmaları için özel programlar hazırlanmıştır. Bunlar arasında üniversite eğitimini Gürcistan'da almak isteyen öğrencilere sınav muafiyeti getirilmiştir. Söz konusu öğrenciler bir yıllık Gürcüce hazırlık sonrası önceden belirlenmiş bölümlerde eğitimlerine ücretsiz olarak devam edebilmektedirler. Bu çalışmayla Gürcistan sınırları dışında yaşayan Gürcü asıllı insanların Gürcistan'a gelerek sınavsız ve ücretsiz olarak eğitim almaları hedeflenmiştir.⁴²

Gürcücenin gerçek manada devlet dili olması adına son dönemlerde gerçekleştiren politikaların kısmen de olsa başarıya ulaştığı söylenebilir. Yapılan kamuoyu yoklamalarında Gürcüler dışında Gürcistan'da yaşayan milletlerin Gürcüceyi öğrenme oranlarının önceki yıllara nazaran arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu alanda birçok çalışma yapılmakta ve zaman içerisinde elde edilecek bilgiler ve tecrübeler doğrultusunda daha önemli adımların atılacağı öngörülebilir.

---

⁴⁰ Şubidze İ., Bilingvuri Ganatleba (Bilingual Education), *Enobrivi Politika Sakartveloshi da Sakhelmwipo Enis Swavlebis Protseshi Arsebuli Sirtuleebi*, Samecniero-Saganmanatleblo Jurnalı, No: 6, Tiflis 2011, s. 18-28.

⁴¹ Gabunia K., Teaching Georgian as a Second Language in the Area of Compact National Minority Settlements in Georgia, Tbilisi 2006, s. 44.

⁴² Kaha Gabunia, age., s. 44-45

Kaynaklar:

1. ARABULİ, A., (2006), Gürcü Dili (Tarihi ve Bugünü), Gürcistan Kültürü, Çeviren: Harın Çimke, GİEV yay., Tiflis.
2. GABUNİA, K., (2006), Teaching Georgian as a Second Language in the Area of Compact National Minority Settlements in Georgia, Tbilisi.
3. GABUNİA, K., ODZELİ, M., TABATADZE, Ş., (2008), Rekomendatsiebi (Enobriv Umtsiresobata Datsvis Mimartulebit Enobrivi Politikis Şemuşavebisatvis), Tbilisi.
4. GAMKRELİDZE, T., KİKNADZE, Z., ŞADURİ, İ., ŞENGELİA, N., (2003), Teoriuli Enatmecnierebis Kursi (A Course in Theoretical Linguistics), Tbilisi University Press, Tbilisi.
5. GOGOLAŞVİLİ, G., (2009,) İberul-Kavkasiuri Enatmetsniereba, *Kartuli Rogorts Sakhelmwipo* Ena, S. 37, Tbilisi.
6. MACHAVARİANİ E., (2008), Kartuli Damtserloba, Arete yay., Tbilisi.
7. MROVELİ, L., (1955), Tskhovreba Kartvel Mepeta: Kartlis Tskhovreba, Tbilisi.
8. PEİKRIŞVİLİ, J., (2006), Kartuli Enis İstoria, Kutaisi.
9. SAGİNADZE R., PEİKRIŞVİLİ J., ÇİMKE H., (2015), Gürcü Dili (Sesbilgisi-Biçimbilimi), STS Yayınları, Rize.
10. ŞUBİTİDZE, İ., (2011), Bilingvuri Ganatleba (Bilingual Education), *Enobrivi Politika Sakartveloshi da Sakhelmwipo Enis Swavlebis Protseshi Arsebuli Sirtuleebi*, Samecniero-Saganmanatleblo Jurnalı, No: 6, Tbilisi.
11. ÜSTÜNYER, İ., (2010), Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar, Kaknüs yay., İstanbul.